

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: VI

Ankara, 6 Haziran, 1929

Sayı: 132

KURNAZLIK İLE ZEKÂ

Avrupa şehirlerinde dolaşmış, yahut, Avrupalılarla samimî ve mütenevvi münasebetlere girişmiş olanlarımızda çok defa şöyle bir şüphe uyanır: bütün bu büyük medeniyet eserlerini, acaba bu basit, dar ve taş gibi katı kafalar mı yapmıştır? Hayatın bin bir derdini görmüş, en umulmaz tehlikelerden başını kurtarmış bir şarklı ruhu yanında, girdiği kabin şeklini kolayca ve derhâl aliverecek kıvraklıktan mahrum olan bu Avrupalı kafalar, adeta zekâ karşısında abdallığın ve dörtlükşeliliğin biere timsali tesirini yapıyorlar.

Vakıa bu müşahede yanlış değildir; yalnız tahlil ve tefsiri hatalıdır. Yani bizim kafamızın işleyişi ile, kullandığı unsurlara, teveccüh ettiği gayelerle onların arasında, tabiate ve muhite karşı silâh olarak kullandıkları şeylerle bizimkiler arasında esaslı farklar vardır; fakat bunlar, zekâ ile zekâsızlık farkı değil, belki zihnin iki ayrı nevide ve iki ayrı istikamette işleyişi farkıdır.

Biz bu iki nevi işleyiştten birine kurnazlık, ötekine zekâ atlarını vermekle maksadımızı kolayca anlatabileceğimizi zannediyoruz.

Zekânın en umumî ve esaslı vasıflarını, mekteplerde çocuklarımızı bile öğretiyoruz: zekâ, insanın maddeye hakimiyetini temin edecek aletler yapan, gittikçe fazlasıyla elde ettiği malûmlar yardımıyla meçhûllerin yüzünü aç-

arak ferdin, cemiyetin ve insaniyetin kudretlerini artıran zihnî bir kuvvettir; yani daha açık bir tabirle, tabiatın kanunlarını bularak hadiselerini evvelden sezen onlara karşı korunan, onları kendisine rameden melekeye zekâ deniliyor. Bu manada zekâ, yarattığı işlerle ve eserlerle yalnız sahibine değil, ferde değil, belki asıl sahibine, yani cemiyete ve bütün insanlara faydalıdır.

Kurnazlığa gelince, o, bir nevi sahtekâr zekâdır; ve sahtekarlığı, tıpkı zekânın tavrını takınarak, onun şekline bürünerek ve onun iddialarını hem de fazlasıyla benimseyerek hakikî hüviyetini gizlemesindedir. Kurnazlık, eğer bu manada anlatılmak lâzımsa, zekânın yüklerini almadan, onun eserlerini ortaya koymağa katlanmadan onun elde edeceği faydaları ferde kazandırmaktır, diyebiliriz. Kurnaz adam, iş yapmaz; ortaya eser koymaz; fakat bunu yapmadan iş yapanların ve eser vücuda getirenlerin hakedebileceği mükâfata konar. Kurnazlığın püf noktası, terlemeden elde etmek, bunalmadan kazanmak ve başkaların ekmeğini elinden kapmaktır: çalıştıktan sonra kurnazlık nerde kalır? İşte bundan dolayı bütün kurnazlar da maddeye, işe ve esere karşı müstehzi ve cibillî bir lâkaytlık, hatta nefret vardır.

Onun içindir ki, zekâ, ister istemez başkası için düşünen, çünkü başkalarına da faydalı olan;

kurnazlık ise, ancak kuvvetle inatçı, hasut ve kıskanç bir şekilde daima ve yalnız kendisine yontmağa çalışan iki nevi insan tipi yaratır.

Kurnaz, kendisine faaliyet sahası buldumu, mes'ut ve geniş bir yürekle, etrafındaki en zeki insanlara şöyle yukardan bir bakar ve içinden kıskıs güler. Nakadar acıdır ki, bunların karşısında hakikaten zeki olanlar da gölgede kaldıklarını hisseder; kurnazın zekiye aldatması, sadece bir ahlâk meselesi olmakla kalmaz, fazla olarak, zekânın, yani maddeye hakimiyetin ve iş yaratmanın kıymetini azaltmağa kadar varır. (Greşam) kanunu, yalnız iktisatta değil, burada da galibadır: fena para piyasadan eyi parayı nasıl kovarsa, kurnaz adam da aynile zeki adamı bir memleketin iş piyasasından öylece çıkarır; yalnız bir farkla: eyi para saklanacak köşeler bulur; zeki adam mahvolur.

Vakıa her memlekette ve her devirde, her iş başında ve her şekilde kurnazlar vardır; fakat bunların çehresi, başka memleketlerde hakikaten zeki olanlardan kolayca ayırt edilir ve takbih edilir. Oralarda bu cins adamlar, hem nispeten çok azdır; hem de pek şiddetli bir tazyika ve takibe maruzdurlar.

İtiraf etmeliyiz ki, bizim memleketimizde iş berakistir: her köşe başında eli bayraklı kurnazlarla çevrilmiş olduğumuz halde,

— sonu 12 inci sahifededir —

Sazşairlerimize ait notlar :

XVII inci asır sazşairlerimizden

KULOĞLU

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinin beşinci cildinde bir münasebetle sazşairlerinden bahsederken, onlar arasında Kuloğlu'nuda zikreder. Bu kayda nazaran XVII inci asır sazşairlerinden olduğu kat'î surette anlaşılan bu Kuloğlu'nun, eski mecmualarda bir takım eserlerine tesadüf edilmektedir. 1330 senesinde Sazşairlerimize ait *İkdam*'da neşrettiğim makaleler silsilesinde bu Kuloğlu hakkında şu mütalealarda bulunmuştum :

Bu devir sazşairleri arasında en çok şöhret kazanan ve eserlerinde cidden samimî bir ruh ve san'atkarane bir edâ bulunan şair Kuloğlu dur. Acaba bu Kuloğlu kimdir ? Alel'âde ümmî bir sazşairi mi ? yoksa, ilim ve edebiyata vakıf olduğu halde sırf bir hevesle o tarzda yazı yazan bir adam mı ? Evliya Çelebi'nin onu zımnen hakikî sazşairlerinden göstermek istemesine rağmen, bilâkis ikinci ihtimali daha kuvvetli buluyorum. Filhakika, Dördüncü Murat devri ricalinden ve Halvetiyeiüşşakiye meşayihinden Gelibolu'lu Sinan Efendi halifesi bir Kuloğlu Mustafa vardır ki, *Mesabihişerif*'i nazmen tercüme etmiş ve 1045 de ikmal ettiği divanına *Divanhümayun* namını vermiştir. Bu noktai nazarı kuvvetlendiren diğer bir delil de, o devirde Türkçe parmak hesabı ile şiirler yazmanın adeta moda olmasıdır. Filhakika, Üçüncü ve Dördüncü Murat hece veznile ilâhiler, varsağılar yazmaktan mahzuz oluyorlardı; Kırım hanlarından Mehmet Giray millî şiirler yazıyordu. Hükümdarların bile bu modaya tebaiyet ettikleri bu devirde, esasen meşayihden olan Kuloğlu'nun, bilhassa Yunus ve Kaygusús feyzile, millî şiirler yazması gayet tabiidir...

Bu Kuloğlu Mustafa Efendi ve eserleri hakkında *Osmanlı Müellifleri*'nde (C I, S 146) malûmat vardır. Halbuki sonradan, Kuloğlu'nun daha çok eserlerini gördükten ve Mustafa Efendi'nin

divanını tetkik ettikten sonra, bu eski fikrimden vaz geçmeğe mecbur oldum : Sazşairi Kuloğlu, munhasıran aşk ve kahramanlık hislerini terennüm eden, halk zevkinin bütün inceliklerini ve güzelliklerini eserlerinde azamî muvaffakiyetle tesbit ve temsil eden bir sazşairidir; halbuki Mustafa Efendi'de hakim olan, bilhassa tasavvuf ruhudur. Mahlasları birbirinden farksız olmakla beraber, bu iki şairin şahsiyetleri arasın'a uzak yakın hiç bir benzeş yoktur. Kuloğlu'nun, Dördüncü Murat'ın ölümü münasebetile söylediği güzel bir mersiye, onun (1640 milâdî - 1049 hicrî) den sonra hayatta olduğunu anlatmaktadır :

Sultan Murat eder şimdi zemâne
Bana da kalmadı beyler elvedâ
Büküldü kametim döndü kemane
Gezüp seyrettiğim yollar elvedâ

Ardınca yürüdü zülfü melekler
Tersine devretti çarhıfelekler
Yeniçeri Sipahiler Solaklar
Önümce yürüten kullar elvedâ

Gazaya gitmeğe beyler dizilsün
Kulların hep esamisi yazılsun
Tabutum düzölsün kabrim kazılsun
Varup seyrettiğim çöller elvedâ

Ecelim yetişti yıldızım indi
Dostlarım ağladı düşmanım güldü
Yapılan Kadirgam deryada kaldı
Şu Malta'ya giden yollar elvedâ

Kuloğlu kulların yüzü ak olsun
Düşman olanların bağı dağ olsun
Sultan İbrahim Han şimdi sağ olsun
Harben fethettiğim eller elvedâ

Kuloğlu'nun elime geçen muhtelif manzumeleri arasında, onun zamanını gösterebilecek yalnız bu mersiyeye tesadüf ettim ki, Evliya Çelebi'nin verdiği malûmat ile pek iyi tetabuk etmekte ve şairin zamanını daha iyi anlatmaktadır. Nihayet *Silahdar Tarihi*'n de gördüğüm bir kayıt, bana bu

mes'eleyi daha sarîh olarak tenvir etti: Burada, Dördüncü Mehmet zamanında 1097 de ölen vezir ve şair meşhur musahip Mustafa Paşa'dan bahsedilirken, Zafranbolu'da doğduğu ve Kuloğlu namile şöhret bulan şair Süleyman Ağa'nın mahtumu olduğu tasrih edilmektedir. Mustafa Paşa'nın, vefatında henüz kırk yaşlarını geçtiği musarrah olmasına göre, şair Kuloğlu Süleyman Ağa'nın (1050-1057 hicrî) tarihlerinde Zafranbolu'da bulunduğu ve orada bir çocuğu doğduğu anlaşılmaktadır. İşte bu izahat, yukarda zikrettiğimiz mersiyeden ve Evliya Çelebi'nin ifadesinden çıkan malûmat ile birleştirilince, Kuloğlu Süleyman Ağa'nın zamanı ve hayatı hakkında umumî bir fikir edinmek kabil olur.

Kuloğlu gibi, Gevherî ve Âşık Ömer'den evvel Anadolu sazşairlerinin en mârufu sayılan, ve eserlerinin samimî cazibesi ve kuvvetli lirizmi ile bu şöhrete cidden lâayık olan bir şair hakkında bu kadar küçük malûmat elde etmek bile edebiyat tarihimiz için büyük bir şeydir. Onun eserlerinden ve şahsiyetinden ilerde ayrıca bahsetmek isterim; Kuloğlu, böyle bir hususî tetkike her suretle lâayıktır. Yalnız burada, Kuloğlu'nun, muasırları ve halefleri üzerinde kuvvetli tesirler icra etmiş olduğunu, ve meselâ meşhur Gevherî üzerinde bu nüfuzun derhal göze çarptığını ayrıca kaydedeyim ki, sazşairimizin tarihî tekâmülünde onun işgalettiği mevkiin ehemmiyeti daha iyi anlaşılsın.

Prof. Dr.

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT